28/06/2026

Από τη Βενετία στη Θεσσαλονίκη και το ΑΠΘ: Το Ψηφιακό Αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών αποκαλύπτει

/ Παιδεία και Πολιτισμός

«Ήταν 14 Σεπτεμβρίου 1423, ημέρα του Σταυρού, όταν τα πρώτα βενετικά πλοία αγκυροβόλησαν στη Θεσσαλονίκη εν μέσω επευφημιών. Με το Βυζάντιο ανήμπορο να αμυνθεί, οι Θεσσαλονικείς έμπαιναν αυτοβούλως υπό την κυριαρχία της Γαληνοτάτης, εφόσον ο κίνδυνος των Οθωμανών ήταν πια κάτι παραπάνω από ορατός. Όμως και τα ενετικά όπλα αποδείχθηκαν ανεπαρκή μπροστά στον σουλτάνο Μουράτ Β΄, ο οποίος, μετά από μια πολιορκία τριών ημερών, θα καταλάβει την πόλη, την 29η Μαρτίου 1430. Η επταετής παρουσία των Βενετών στη Θεσσαλονίκη είναι σε έναν βαθμό γνωστή…»

Οι μελετητές λένε ωστόσο ότι αυτή η 7ετία ίσως αποτέλεσε την αρχή μιας νέας περιόδου στην ιστορία των δύο πόλεων, της «Συμβασιλεύουσας» και της «Γαληνοτάτης» καθώς η Βενετία και τα βενετοκρατούμενα νησιά της (Εύβοια και Κρήτη)υπήρξαν το πρώτο ασφαλές καταφύγιο για τους λόγιους , αριστοκράτες, εμπόρους, ναυτικούς και όλους τους πρόσφυγες της Θεσσαλονίκης μετά την

κατάληψη της από τους Οθωμανούς με σημαντικότερη εκ των προσωπικοτήτων του 15ου αι., αυτή του Θεόδωρου Γαζή(Theodorus Gaza ή Thessalonicensis) που αναδείχθηκε αργότερα σε κεντρική μορφή του ευρωπαϊκού Ουμανισμού γεφυρώνοντας με την διδασκαλία και τις μεταφράσεις του τον Βυζαντινό Πολιτισμό με την Πνευματική Αναγέννηση. Προηγούμενη έρευνα στοχευμένη στο πρώτο αυτό κύμα προσφύγων απ την Θεσσαλονίκη καταλήγει πως τότε πιθανόν να μετοίκησε οριστικά στην Βενετία και ο προπάτορας της οικογένειας Νιννή από την Χαλάστρα, μεγάλος προύχοντας της Θεσσαλονίκης, έμπορος(και καραβοκύρης;) με σπουδαίο αποτύπωμα στην ελληνική αδελφότητα αλλά και στην Βενετσιάνικη υψηλή κοινωνία στην οποία κατέχει ακόμη και σήμερα εξέχουσα θέση ο τελευταίος απόγονός της, ο Gherardo degli Azzoni Avogadro Malvasia, Δρ Ιστορίας της Τέχνης.

Προσωπογραφία του Μ. Αλεξάνδρου όρθιου με στολή και στέμμα βυζαντινού αυτοκράτορα (Μυθιστόρημα, Μέγας Αλέξανδρος, μικρογραφία)

Το πρώτο… brain drain των Ελλήνων προς τη Δύση

Δεκατρία χρόνια, αμέσως μετά την Άλωση της Πόλης, το μεγάλο κύμα φυγής από την Κωνσταντινούπολη που άλλαξε για πάντα τον ρου της ευρωπαϊκής ιστορίας θα «μεταφέρει» στην ιταλική χερσόνησο χιλιάδες καθηγητές , φιλοσόφους και θεολόγους που κουβαλούν μαζί τους πολύτιμα αρχαία ελληνικά χειρόγραφα σε ένα κύμα μετανάστευσης που μοιάζει να ‘ναι το πρώτο …brain drain προς τη Δύση. Τους ακολουθούν κληρονόμοι της αυτοκρατορίας, αρχιτέκτονες και ψηφοθέτες, καλλιτέχνες, τεχνίτες, αριστοκράτες, μέλη της αυτοκρατορικής αυλής , γόνοι ευγενών οικογενειών, πρώην στρατιωτικοί και άλλοι και η Βενετία γίνεται ο πρώτος σταθμός τους λόγω του εκτεταμένου θαλάσσιου εμπορίου της αλλά και γιατί διέθετε ήδη μια συγκροτημένη ελληνική αδελφότητα που έμελλε να εξελιχθεί πολύ γρήγορα σ ένα από τα σημαντικότερα προπύργια των Ελλήνων της Διασποράς και η σημαντικότερη κοιτίδα των Γραικών στην Ιταλία, πριν την Επανάσταση του 21.

Η συγκρότηση με διοικητικό σχήμα της πρώτης Ελληνικής Κοινότητας το 1498 όταν στην Βενετία ζούσαν περίπου 5000 Έλληνες και η ανέγερση του ορθόδοξου ναού του Αγίου Γεωργίου μετά από μερικές δεκαετίες, αποτελεί για τους ιστορικούς «σταθμό για τον ελληνισμό» γιατί υπήρξε η πρώτη οργανωμένη ελληνική κοινότητα περίπου 333 χρόνια πριν δημιουργηθεί το ελληνικό κράτος.

Για 500 χρόνια οι Έλληνες της Βενετίας είναι παρόντες «διατηρώντας όπως επισήμανε χαρακτηριστικά σε ομιλία του και ο υφυπουργός Παιδείας Κ.Βλάσης «ζωντανή τη γλώσσα, την πίστη την παιδεία και την ταυτότητα του Ελληνισμού…» Από τα τέλη του 15ου αι μετέχουν έμπρακτα σε όλες τις ιστορικές περιόδους του έθνους. Το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Ερευνών Βενετίας στο οποίο μεταβιβάστηκε μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου η κινητή κι ακίνητη περιουσία της Ελληνικής Κοινότητας μαζί με τους λιγοστούς πλέον απογόνους της, αποτελούν σήμερα την συνέχειά της στο χώρο και στο χρόνο.

Τον ίδιο αυτό χρόνο και τον ίδιους αυτούς τόπους, Βενετία- Θεσσαλονίκη- Ελλάδα- Βυζάντιο- Ελληνική Κοινότητα Βενετίας- Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών συνενώνει ιστορικά, πολιτιστικά και γεωγραφικά το

Ψηφιακό Αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας (https://newsite.istitutoellenico.org/) που ολοκληρώθηκε πρόσφατα και «τρέχει» ήδη μέσα από τις ψηφιακές δομές του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, διαθέσιμο στο παγκόσμιο κοινό. Προσφέρει, ελεύθερη πρόσβαση σ έναν ανεκτίμητο θησαυρό (κατάστιχα, έγγραφα, κειμήλια, εικόνες, έργα τέχνης, μικρογραφίες, χειρόγραφα και παλαίτυπα) και φωτίζει την ιστορική πορεία του απόδημου και υπόδουλου ελληνισμού από τον 15ο έως τον 20ο αιώνα.

Το Αρχείο της ελληνικής κοινότητας και κατόπιν αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας -όπως τονίστηκε και στις εκδηλώσεις που έγιναν πρόσφατα μετά την ολοκλήρωση του έργου – συνιστά ένα από τα πολυτιμότερα πολιτιστικά αγαθά που ψηφιοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για αρχειακά τεκμήρια που χρονολογούνται από το 1498 έως το 1954 και αφορούν την ιστορία της ελληνικής Αδελφότητας στην πόλη των τεναγών αλλά και ολόκληρου του βενετοκρατούμενου ελληνισμού…» Δεν πρόκειται ωστόσο για τεκμήρια μόνο μιας τυπικής διοικητικής διαδικασίας, αλλά για ζώσα ιστορία…

Τα χίλια περίπου κατάστιχα, οι εκατοντάδες φάκελοι και τα λυτά έγγραφα, φυλάσσονταν, από τις αρχές του 17ου αιώνα μέχρι σήμερα, στο μικρό δωμάτιο (camerino) δίπλα στην επιβλητική Sala del Capitolo, όπου συνεδρίαζε άλλοτε η ακμαία Αδελφότητα. Καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος των data του ψηφιοποιημένου αρχείου. Έτσι σώζονται και είναι ανοιχτά στον κάθε ερευνητή έγγραφα που αφορούν μεταξύ άλλων: την οργάνωση και τη λειτουργία της Αδελφότητας και της Κοινότητας. Δουκικά γράμματα, μητρώα μελών, πρακτικά συνεδριάσεων και ευρετήρια κινητής περιουσίας. Έγγραφα της εγκαθίδρυσης, οργάνωσης και διοίκησης της εκκλησίας του αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία, την ίδρυση της μητρόπολης Φιλαδελφείας και της μονής των Ελληνίδων, πατριαρχικά γράμματα και παπικές βούλες. Την εκπαιδευτική και φιλανθρωπική δραστηριότητα (εκπαιδευτήρια και νοσηλευτικά ιδρύματα που λειτούργησαν στο πλαίσιο της Κοινότητας). Το οικοδομικό έργο, η οικονομική διαχείριση (διαθήκες, δωρητήρια και έγγραφα διαχείρισης κληροδοτημάτων -μεταξύ αυτών και τα αρχεία εμπόρων που έζησαν και δραστηριοποιήθηκαν στη Βενετία-), τα κατάλοιπα των λογίων Σπυρίδωνος και Ιωάννη Βελούδη, τα ληξιαρχικά βιβλία της ελληνικής Κοινότητας του Λιβόρνου (1760-1938) και άλλα. Το συγκεκριμένο αρχείο καθίσταται έτσι το μοναδικό ψηφιακό αρχείο όπου γίνεται αντιληπτό το γενεαλογικό δέντρο εκατοντάδων γνωστών και λιγότερο γνωστών σήμερα ελληνικών οικογενειών που μετακινήθηκαν από τις ενετοκρατούμενες και οθωμανοκρατούμενες ελληνικές περιοχές στην Βενετία και στις άλλες πόλεις της Ιταλίας και της Κεντροδυτικής Ευρώπης.

Οι Νιννήδες, οι Τυπάλδοι, ο Papadopoli, οι Λιασσήδες…ο Τσάρος, η Αμαλία, ο Όθωνας

Το ψηφιοποιημένο αρχείο τεκμηριώνει ότι τα χρόνια της Επανάστασης του 21, οι Έλληνες της Βενετίας διοικούνται από ένα 40μελές συμβούλιο (στο οποίο όπως φαίνεται στα πρακτικά των συνεδριάσεων της περιόδου 1822-1839 συμμετέχουν εκπρόσωποι των οικογενειών Νιννή, Τυπάλδου,Τζέτζου,ο κόμης Ιωάννης Papadopoli, Λιασσίδη, Καλούτση, Γιαλυνά, Φορέστη, Μπαλούλια…Τα πρακτικά της ίδιας περιόδου καταγράφουν και τις επισκέψεις εξεχουσών προσωπικοτήτων όπως του ρώσου τσάρου Αλεξάνδρου το 1822, του πρώτου βασιλικού ζεύγους της Ελλάδας Όθωνα και Αμαλίας το 1937 και του ρώσου πρίγκηπα Αλεξάνδρου το 1938 οι οποίες διαβαίνουν την γέφυρα των Ελλήνων για να επισκεφθούν την ελληνορθόδοξο ναό του Αγίου Γεωργίου και την πασίγνωστη Φλαγγίνειο Σχολή για τα ελληνόπαιδα.

Αναζητώντας τα παλαιότερα από τα ψηφιοποιημένα έγγραφα της Κοινότητας διαπιστώνεται ότι το πρώτο εξ αυτών έχει ημερομηνία 18 Μαρτίου του 1540 κι αφορά «Αντίγραφο βούλας του πάπα Παύλου Γ’ υπέρ της θρησκευτικής ελευθερίας των ορθοδόξων της Κέρκυρας». Το δεύτερο παλαιότερο είναι μια επιστολή του δόγη Pietro Loredan στις βενετικές αρχές της Κρήτης 17 Ιουνίου 1569, υπέρ της θρησκευτικής ελευθερίας των ορθοδόξων του νησιού κι αποκαλύπτει πως «…ο Μανούσος Μαράς, κρητικός ορθοδόξου δόγματος, παραπέμπεται από τις βενετικές αρχές της Κρήτης στη Βενετία προκειμένου να δικασθεί από την Ιερά Εξέταση ως αιρετικός. Το γεγονός προκαλεί την αντίδραση του βενετού δόγη, και των αρχών της Βενετίας οι οποίοι συνιστούν τόσο στο δούκα της Κρήτης όσο και στον καπιτάνο και τους συμβούλους τους να αποφεύγουν παρόμοιες ενέργειες, και να διασφαλίζουν στους ελληνορθόδοξους κατοίκους του νησιού την ελεύθερη άσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων».

Ληξιαρχικές πράξεις βαφτίσεων, γάμων και θανάτων, έγγραφα εμπόρων τεκμηριώνουν επίσης την σημαντική παρουσία των Θεσσαλονικέων και παρουσιάζουν την κοινωνική, θρησκευτική, οικονομική δράση όσων εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη Βενετία με έμφαση στις επιχειρηματικές οικογένειες Χρήστου, Νιννή και Πολυζώη, την εμβληματική προσωπογραφία του αρχιεπισκόπου Δαλματίας, Ίστριας και Αλβανίας Βενέδικτου Κραλίδη καθώς και νεαρών Θεσσαλονικέων που καταφθάνουν στην Βενετία για να σπουδάσουν στο φημισμένο Κολλέγιο Φλαγγίνη.

Η κιβωτός του Νώε,δεύτερο μισό του 17ου αι.,έργο Θοδ.Πουλάκη

«Πράξη διαφύλαξης της συλλογικής μας μνήμης, επένδυση στη μελλοντική έρευνα…»

«Η Ψηφιακή Διαχείριση του εν Βενετία Αρχείου είναι έργο υψηλής επιστημονικής και εθνικής σημασίας» δήλωσε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο πρώην αντιπρύτανης του ΑΠΘ Καθηγητής Στράτος Στυλιανίδης: «Αναδεικνύει, πρόσθεσε, με σύγχρονα ψηφιακά εργαλεία έναν ανεκτίμητο αρχειακό πλούτο του Ελληνισμού. Αποτελεί μοναδικό τεκμήριο ιστορικής μνήμης ,πνευματικής συνέχειας και πολιτιστικής παρουσίας των Ελλήνων στον ευρωπαϊκό χώρο.

Η ψηφιακή διαχείριση, η τεκμηρίωση και η ανάδειξή του σύμφωνα με τον καθηγητή της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ και αντιπροέδρου της Διεθνούς Επιστημονικής Επιτροπής για την τεκμηρίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς (CIPA – Heritage Documentation) «δεν αποτελεί απλώς μια τεχνολογική παρέμβαση. Αποτελεί πράξη

διαφύλαξης της συλλογικής μας μνήμης και επένδυση στη μελλοντική έρευνα,εκπαίδευση και πολιτιστική διάχυση».

Εκείνο που δεν είναι άμεσα αντιληπτό στα κατάστιχα αλλά απαιτεί περισσότερη έρευνα σε βάθος πίσω από τις γραμμές των αποφάσεων που λαμβάνονταν στις συνελεύσεις, είναι οι πράξεις αλληλεγγύης και οι διπλωματικές κινήσεις των μελών της Αδελφότητας σε πρόσφυγες, σκλάβους και κατατρεγμένους Έλληνες στους οποίους προσφέρουν προστασία και στήριξη οι Έλληνες της Βενετίας. Κι αυτό διαπιστώνεται στην αμείλικτη καταδίωξη Κυπρίων που κατάφεραν το καλοκαίρι του 1821, να γλιτώσουν απ τις σφαγές των Οθωμανών στη μεγαλόνησο και να βρουν καταφύγιο στην Βενετία και στην ελληνική κοινότητα. Έγγραφο του 1824 απ το αρχείο της Ελληνικής Κοινότητας που παρουσιάστηκε σε συνέδριο για τα 200 χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης αποκαλύπτει την συγκλονιστική περιπέτεια συνολικά 47 Κυπρίων, μέλη οικογενειών, με το πλοίο Μερκούριο. Ανάμεσα σ αυτούς βρίσκονται και ονόματα προγραφέντων του Defter 309 του περιβόητου και αιματοβαμμένου οθωμανικού κατάστιχου. Είναι ένας ονομαστικός κατάλογος εκτελεσθέντων οι οποίοι είχαν χαρακτηριστεί δήθεν υποκινητές της εξέγερσης αλλά στην πραγματικότητα είχαν συμπεριληφθεί σ αυτόν για να τους υφαρπάξουν οι Οθωμανοί κατακτητές τις περιουσίες τους καθώς σε κάθε όνομα σημείωναν τα γρόσια, το ζωικό κεφάλαιο, σοδειές και τα ακίνητα που κατείχε.

Ορισμένοι από τους πλούσιους Κυπρίους που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο είχαν καταφέρει την τελευταία στιγμή να επιβιβαστούν στο «Μερκούριο». Το έγγραφο της Κοινότητας, αποκαλύπτει ότι οι λομβαρδοβενετικές αρχές είχαν απαιτήσει όλες τις πληροφορίες για τα νέα μέλη που δέχθηκε η Κοινότητα κατ’ εφαρμογήν προηγούμενων διακηρύξεων της Ιεράς Συμμαχίας που τασσόταν κατά της ελληνικής επανάστασης «της διάσπασης των πολυεθνικών αυτοκρατοριών και της εθνικής αυτοδιάθεσης και της λαϊκής κυριαρχίας». Η Ελληνική Αδελφότητα χειρίστηκε με διπλωματική μαεστρία το θέμα κι ανέλαβε την ευθύνη υπογραμμίζοντας προς τις αυστριακές αρχές ότι δεν είχαν να φοβηθούν οτιδήποτε απ τους Κύπριους εκπατρισθέντες που είχαν βρει εκεί καταφύγιο. Μέλη εκείνων των Κυπρίων οικογενειών, ασχολήθηκαν κατόπιν με τα κοινά και την διοίκηση της Αδελφότητας και σήμερα απόγονοί τους εξακολουθούν να δραστηριοποιούνται στο Campo dei Greci.

Ο Μεγαλέξανδρος και η «Μυθιστορία» του, ο Μιχαήλ Δαμασκηνός, ο Θόδωρος Πουλάκης , η κρητική σχολή

Εξέχουσα θέση στη νέα διαδικτυακή πύλη όπως και σε ολόκληρο το πολιτιστικό απόθεμα της ελληνικής κοινότητας κατέχει η «Μυθιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου», το περίφημο και μοναδικά εικονογραφημένο βυζαντινό χειρόγραφο (Κώδιξ 5,Διήγησις Αλεξάνδρου,ψευδο- Καλλισθένη) του 14ου αι, το οποίο περιλαμβάνει τις 250 εντυπωσιακές μικρογραφίες διακοσμημένες με φύλλα χρυσού που αναπαριστούν(και μυθιστορούν) τη ζωή και τα έπη του Μακεδόνα στρατηλάτη. Αποτελείται από 193 φύλλα περγαμηνής ενωμένα σε 23 τετράδια με διαστάσεις 0,32 x 0,24 εκ. όπου περιγράφονται τα σημαντικότερα γεγονότα της ζωής του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο οποίος εικονίζεται ως βυζαντινός αυτοκράτορας – προστάτης. Ο Μακεδόνας στρατηλάτης φέρνει μαζί του το πολιτισμικό κεφάλαιο του Ελληνισμού, μαχόμενος πέρα από τα όρια της αυτοκρατορίας, ως ηγέτης και δίκαιος κριτής. Είναι μια φανταστική αφήγηση παγκοσμίου φήμης, μεταφρασμένη σε έντεκα γλώσσες,(σ.σ. παρουσιάζεται και σε διαδραστική εφαρμογή) στην οποία εικονογραφούνται αριστουργηματικά η γέννηση, η ανατροφή, οι εκστρατείες, οι μάχες, οι πολιορκίες πόλεων, οι συναντήσεις με ξένους ηγεμόνες και ο θάνατος του Μακεδόνα Βασιλιά. Στο Ινστιτούτο βρίσκονται άλλα 47 χειρόγραφα βιβλία(τα 40 στην ελληνική γλώσσα) κι έχουν ψηφιοποιηθεί σύνολό τους.

Στην κορυφή των εικόνων και των κειμηλίων που έχουν ψηφιοποιηθεί και τεκμηριωθεί είναι τα έργα του Μιχαήλ Δαμασκηνού, του σπουδαίου Κρητικού ζωγράφου του 16ου αι, που κατάφερε να συνδυάσει ιδανικά την αυστηρή βυζαντινή παράδοση(maniera greca) με τις καινοτομίες της ιταλικής Αναγέννησης και της βενετσιάνικης σχολής(maniera latina) την περίοδο που ζούσε στη Βενετία .Το ψηφιακό αρχείο παρουσιάζει επίσης ολόκληρη την συλλογή έργων ορθόδοξης τέχνης που έχει κληρονομήσει το Ινστιτούτο από την Ελληνική Κοινότητα. Σ αυτήν περιλαμβάνονται αριστουργήματα της Βυζαντινής αγιογραφίας όπως οι εικόνες που έφερε από την Κωνσταντινούπολη (τον 15ο αι.,) η Άννα Παλαιολογίνα Νοταρά και δεκάδες έργα γνωστών ζωγράφων : Γεωρ Κλόντζας, Εμμ Λαμπάρδος, Βίκτωρ, Φραγκιάς Καβερτζάς, Θόδωρος Πουλάκης, Ιωαν Μόσκος, Εμμανουήλ και Κωνσταντίνος Τζάνες κ.α., συλλογή που δίνει την δυνατότητα στον κάθε επισκέπτη να παρακολουθήσει την εξέλιξη της τέχνης των κρητικών ζωγράφων από τον 15ο έως τον 17ο αι., και να τον ταξιδέψει από το Βυζάντιο στην Κρήτη και στην Κέρκυρα εκείνων των αιώνων. Διαθέσιμες στην ίδια ιστοσελίδα είναι και οι

εντυπωσιακές εικόνες αγνώστων δημιουργών όπως «Η Εις Άδου Κάθοδος» (τέλη του 14ου αι., άγνωστου ζωγράφου από την Κωνσταντινούπολη), «Η Κοίμηση της Παναγίας» (β μισό του 15ου αι., άγνωστου ζωγράφου κρητικού εργαστηρίου) «Η Ανάληψη»(β μισό του 15ου αι.,άγνωστου ζωγράφου του Χάνδακα).

Το Ψηφιακό Αποθετήριο του Ινστιτούτου παρουσιάζει πλέον σε όλο τον κόσμο εκατοντάδες παλαίτυπα βιβλία του, τα περισσότερα ελληνικά(148), ιταλικά(123), λατινικά(105), γαλλικά(81).

«Συνολικά όπως ανέφερε στο ΑΠΕ ΜΠΕ, ο υπεύθυνος του προγράμματος, καθηγητής ΑΠΘ Χρ.Αραμπατζής είναι πλέον προσβάσιμα, σε υψηλή ανάλυση και εμπεριστατωμένη τεκμηρίωση σε κάθε μαθητή, εξειδικευμένο ερευνητή και ενδιαφερόμενο πολίτη 140.000 τεκμηριωμένα έγγραφα, (περίπου 1.000.000 ψηφιακές λήψεις) 10.000 τεκμήρια εικόνων και εκκλησιαστικών κειμηλίων, 1000 σπάνια παλαίτυπα βιβλία και 47 πολύτιμα βυζαντινά χειρόγραφα. Σημαντική παράμετρος του προγράμματος ήταν η ανάπτυξη εφαρμογών με σαφή εκπαιδευτικό προσανατολισμό. «Οι μαθητές και οι φοιτητές δεν μελετούν πλέον αντίγραφα ή εκδόσεις -εργάζονται επί της ουσίας με τις ίδιες τις πηγές, στη φυσική τους μορφή και στη χρονολογική τους αλληλουχία».

«Η ολοκλήρωση του έργου πρόσθεσε ο ίδιος, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στη διασύνδεση των ελληνικών πολιτιστικών φορέων με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά προγράμματα που σταδιακά ενσωματώνονται στην Europeana».

Προφήτης Μωυσής, έργο Μιχ Δαμασκηνού

Πηγή: ΑΠΕ – ΜΠΕ